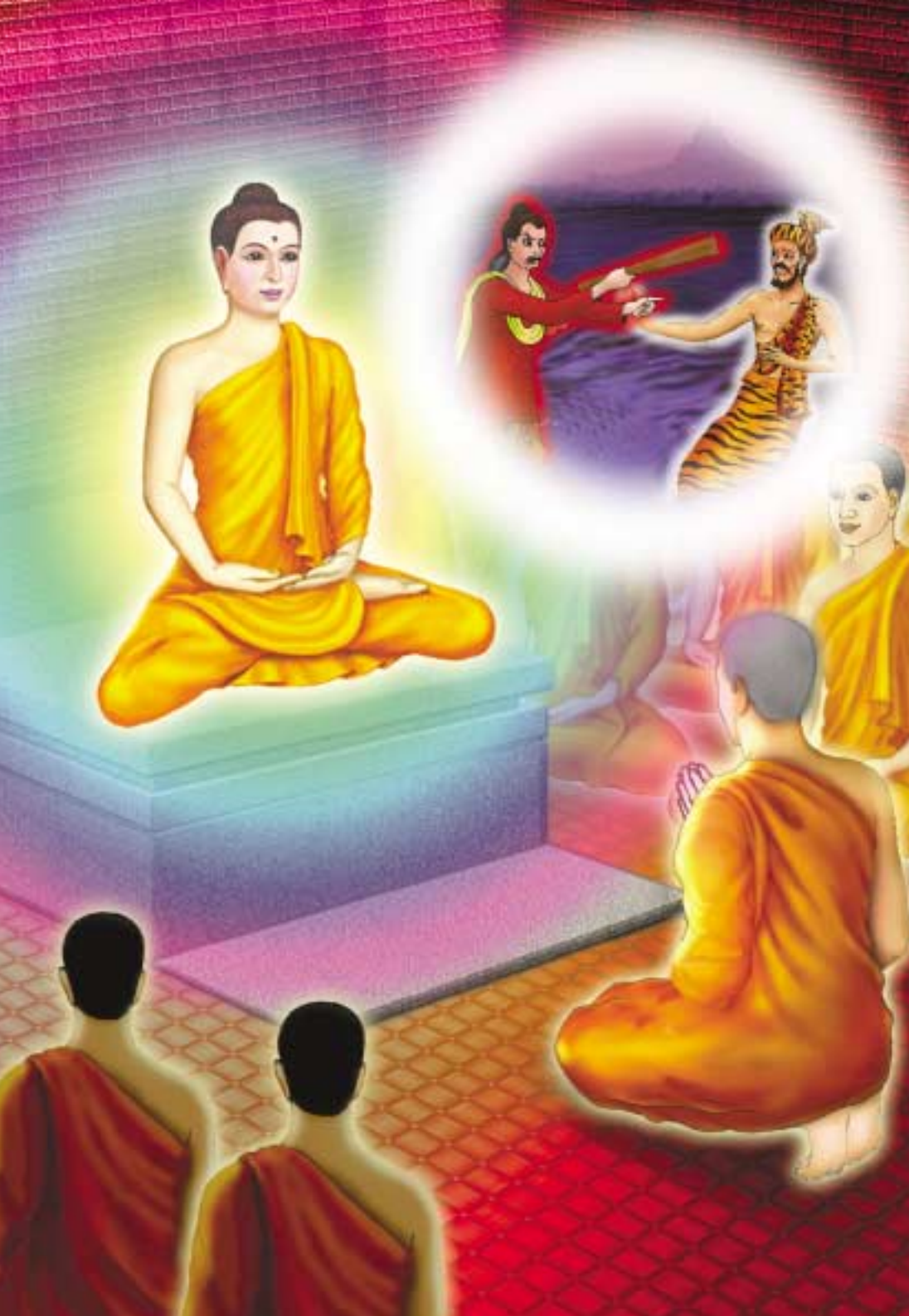

โอ วา ท ที่ เหม ะ ส ม

พระตถาคตทรงรู้วาจาใด จริงแท้ เป็นประโยชน์ และ
วาจานั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของชนเหล่าอื่น ในวานั้น
พระตถาคต ก็ทรงเป็นผู้รู้จักกาล เพื่อพยากรณ์วานั้น
พระตถาคตทรงรู้วาจาใด จริงแท้ เป็นประโยชน์ และวาจานั้น
เป็นที่รักที่ชอบใจของชนเหล่าอื่น ในวานั้น พระตถาคตก็
เป็นผู้รู้จักกาล เพื่อพยากรณ์วานั้น

โอวาทที่เหมาะสม

๓๖๔

การเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เป็นเรื่องราวที่มนุษย์ยังคงสงสัย และค้างคาอยู่ในใจว่า มนุษย์เกิดมาจากไหน มาทำไม ตายแล้วจะไปไหน และเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคืออะไร เป็นคำถามที่อยู่ในใจของสรรพสัตว์ทั้งหลายมายาวนาน ยังไม่มีใครรู้ชัดมานับภพนับชาติไม่ถ้วนหากไม่มาพบพระพุทธศาสนาแล้ว โอกาสที่จะได้แสวงหาแสงสว่างแห่งความหลุดพ้นจากวัฏวน แห่งอวิชชานี้ก็ยิ่งยาก เมื่อความไม่รู้มาครอบงำ การเวียนว่ายตายเกิดของเราในสังสารวัฏ ก็ยังไม่ปลดปล่อยจากอบายภูมิ การแสวงหาความหลุดพ้น และค้นหาเป้าหมายที่แท้จริงของการเกิดมานั้น เป็นสิ่งสำคัญต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเราจะต้องตระหนักในความเป็นมนุษย์ และเมื่อได้มีโอกาสมาพบพระพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นลัทธิมาติกา จึงจำเป็นต้องหมั่นแสวงหาความบริสุทธิ์ให้กับตนเองทุกๆ วัน ด้วยการทำใจหยุด ใจนิ่ง ตัวของเราจะได้เข้าไปใกล้สิ่งที่ประเสริฐสุด คือพระรัตนตรัย เพราะพระรัตนตรัยนี้ จะนำพาเราทั้งหลายให้เข้าถึงความเต็มเปี่ยมของชีวิต ได้รู้แจ้งเห็นจริงในสรรพสิ่ง ตรงไปตามความเป็นจริงทุกประการ

มีธรรมภาษิตที่ปรากฏใน สมันตปาสาทิกา ว่า

“พระตถาคตทรงรู้จำใด จริง แท้ เป็นประโยชน์ และ

โอวาทที่เหมาะสม

๓๖๕

วาจานั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของชนเหล่าอื่น ในวาจานั้น พระตถาคต ก็ทรงเป็นผู้รู้จักกาล เพื่อพยากรณ์วาจานั้น พระตถาคตทรงรู้วาทใด จริง แท้ เป็นประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รักที่ชอบใจของชนเหล่าอื่น ในวาจานั้น พระตถาคต ก็เป็นผู้รู้จักกาล เพื่อพยากรณ์วาจานั้น”

การอยู่ร่วมกันในสังคมโลกจำเป็นต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ในยุคที่เต็มไปด้วยการสื่อสารทุกชนิด วาจาเป็นสื่อที่ใช้มากที่สุด ก็ว่าได้ การพูดเป็นสิ่งที่สำคัญ และละเอียดอ่อนมาก แม้บางครั้ง เรามีความปรารถนาดีอย่างเต็มเปี่ยม แต่ไม่ได้หมายความว่า การพูดของเราจะนำมาซึ่งความสำเร็จ องค์ประกอบที่สำคัญมากที่สุด คือต้องรู้จักกาล และบุคคล ที่เราจะพูดคุยด้วยว่า ในเวลานั้นหรือในสถานการณ์ หรือกับบุคคลนั้นๆ เราควรพูดอย่างไร ในขณะเดียวกัน แม้เป็นสถานการณ์เดียวกันกับที่เรา เคยพูดสำเร็จในครั้งก่อน แต่ครั้งนี้อาจล้มเหลวได้ เพราะมีปัจจัย เรื่องเวลาความเหมาะสมมาเกี่ยวข้องด้วย

แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังต้องดูกาลก่อน และดูบุคคล ในเวลาที่จะตรัสหรือแสดงธรรมอะไร พระองค์เองยังต้องตรวจดู ลัทธิโลก และโอกาสที่จะแสดงธรรม เราเองก็ควรอย่างยิ่งที่ ต้องประพฤติตามสมเด็จพระบรมครูของเรา ที่พระองค์ตรัสให้

โอวาทที่เหมาะสม

๓๖๖

ตระหนักถึงความเป็นผู้รู้จักกาล

หากเราพูดออกไปไม่ถูกกาล ไม่ถูกบุคคล ก็จะทำให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี ถึงแม้ว่าตัวของเราเองจะไม่คิดอะไร แต่คนที่ฟังเขาคิด เพราะธรรมชาติของเขาคิดอยู่แล้ว จะแตกต่างกันก็ตรงที่คิดน้อย คิดปานกลางหรือว่าคิดมาก บางคนคิดมากจนกระทั่งกินไม่ได้นอนไม่หลับก็มี

ดังนั้น ก่อนที่จะพูดอะไรออกไป เราต้องกลั่นกรองให้ดี และต้องตระหนักว่า ความสำคัญของคำพูดสามารถเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่างได้ จะเปลี่ยนจากร้ายให้กลายเป็นดีก็ได้ แม้ในที่สุดพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะแสดงพระธรรมเทศนาเพื่อเปลี่ยนปฏิกิริยาให้เป็นพระอริยเจ้า ก็ทรงใช้คำพูดเช่นกัน แต่ถึงกระนั้น พระพุทธองค์ก็ยังทรงดูกาล และบุคคล

*มีตัวอย่างเกี่ยวกับคำพูดที่ไม่รู้จักกาลมาแล้ว และเป็นอุทาหรณ์สอนใจเราได้เป็นอย่างดี คือ ครั้งหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภถึงติตถนาวิกคนแฉวเรือคนหนึ่ง เรื่องมีอยู่ว่า คนแฉวเรื่อนั้นเป็นผู้ที่ไม่ค่อยรู้เรื่องอะไร เช่น คุณของพระรัตนตรัยมีพระสัมมา-

โอวาทที่เหมาะสม

๓๖๓

พุทธเจ้า เป็นต้น ก็ไม่ได้สนใจ เพราะอุปนิสัยเป็นผู้ที่ทุนหันพลันแล่น ไม่สุขุมรอบคอบ

วันหนึ่ง ภิกษุชาวชนบทรูปหนึ่ง ได้เดินทางมาจากอารามที่จำพรรษาอยู่ ด้วยความตั้งใจที่จะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ตั้งใจที่จะไปถวายการอุปัฏฐากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เดินทางมาถึงท่าน้ำจิวติ จึงได้พบกับนายติดถนาวิกคนแจวเรือว่า “อุบาสก อาตมากำลังข้ามฝั่งไปปฏิบัติสมณกิจ ขอคุณโยมจงแจวเรือไปส่งอาตมาด้วยเถิด” นายแจวเรือ กลับตอบว่า “ตอนนี้มันนอกเวลาแล้ว ขอให้ท่านพักอยู่ที่ใดที่หนึ่งก่อนเถิด แล้ววันรุ่งขึ้นผมจะไปส่งเอง” แต่เนื่องจากพระภิกษุต้องรีบเดินทางไปอุปัฏฐากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านจึงแสดงจิตจำนงที่จะข้ามฟากในวันนั้น เมื่อพระภิกษุพุดรบเร้าบ่อยๆ เขาจึงรู้สึกโกรธและพูดอย่างอารมณ์เสียว่า “มานี้สมณะ เราจะนำไปส่งเอง” แล้วก็ให้พระเถระลงเรือ แต่เขาไม่ได้พายเรือไปส่งข้ามฝั่ง กลับทำให้เรือโคลงจนบาตร และจีวรของท่านเปียกน้ำไปหมดกว่าจะขึ้นฝั่งได้ก็ทุลักทุเล และล่วงเลยเวลาจนกระทั่งมืดค่ำ ทำให้ไม่ได้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าในวันนั้น ครั้นรุ่งขึ้นจึงได้ไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นจึงตรัสถามว่า

โอวาทที่เหมาะสม

๓๖๘

“เธอมาถึงเมื่อไรภิกษุ” ครั้นรู้เรื่องราวทั้งหมดที่ภิกษุกราบทูล พระองค์จึงตรัสว่า “ภิกษุ นายแจวเรือนั้น อุปนิสัยไม่ใช่เป็นอย่างนี้ในภพชาตินี้เท่านั้น แม้ภพในอดีตก็มีอุปนิสัยอย่างนี้เช่นกัน และไม่ใช่ทำให้เธอลำบากเท่านั้น แม้ชาติในอดีต ก็เคยทำให้บัณฑิตเดือดร้อนมาแล้วเช่นกัน” เมื่อถูกภิกษุทูลอ่อนวอน ให้ตรัสเล่าเรื่องในอดีต พระพุทธองค์จึงตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์อุบัติขึ้นในตระกูลพราหมณ์ ครั้นเจริญวัยก็ได้ศึกษาศิลปวิทยาทุกอย่างจนจบศาสตร์ทางโลก เห็นว่าเรื่องราวทั้งหลายในโลกนั้น ไม่มีอะไรเที่ยงแท้ หรือเป็นสาระแก่นสารที่แท้จริง จึงได้ตัดสินใจออกบวชเป็นฤๅษี แสวงหาความสุขสงบ อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ หลังจากอาศัยอยู่ในป่ามายาวนาน ท่านอยากจะออกมาเสพรสเปรี้ยวหวาน มันเค็ม จึงเดินทางออกมาจากป่า พักอยู่ในพระราชอุทยานของพระเจ้าพาราณสี

พระราชารเดินทางมาประพาสอุทยาน ทอดพระเนตรเห็น ขั้ววัตรปฏิบัติ ทรงเลื่อมใสในตัวของท่านฤๅษีมาก ทรงรับเป็นโยมอุปฐาก และได้เสด็จไปที่บารุงวันละ ๑ ครั้ง ฝ่ายพระโพธิสัตว์ได้ทูลให้โอวาทพระราชารทุกๆ วันว่า “ขอถวายพระพรมหาราช ธรรมดาแล้ว พระราชาไม่ควรลู่อำนาจอคติ ๔ ประการ ควรเป็น

โอวาทที่เหมาะสม

๓๖๕

ผู้ไม่ประมาท สมบูรณ์ด้วยพระขันติ พระเมตตา และพระกรุณา
ครองราชสมบัติโดยธรรม” และได้กล่าวอีกว่า “มหาบพิตร
ขอพระองค์อย่าทรงพิโรธเลย พระราชาผู้ที่ไม่พิโรธตอบ
ผู้ที่โกรธแล้ว ประชาชนของรัฐ และเหล่าราษฎรก็จะบูชา
อามตภาพขอถวายอนุศาสน์ในทุกสถานที่ ทั้งในบ้าน ในป่า
หรือที่ลุ่มๆ ดอนๆ ขอพระองค์อย่าทรงพิโรธเลย”

พระราชาทรงเป็นบัณฑิต ได้ทรงสดับดังนั้น เกิดพระทัย
เลื่อมใส จึงประทานบ้านส่วยตำบลหนึ่ง ซึ่งเก็บส่วยได้ ๑ แสน
กหาปณะ เป็นการบูชาธรรมพระโพธิสัตว์ แต่ท่านไม่เห็นความ
จำเป็นที่จะต้องรับ จึงปฏิเสธและอาศัยอยู่ที่นั่นถึง ๑๒ ปี

วันหนึ่ง ท่านดาบสอยากเดินทางจาริกไปอยู่ที่อื่นบ้าง
จึงเดินทางกลับที่เดิม โดยไม่ได้ทูลลาพระราชา เพียงแต่สั่ง
ความไว้กับคนเฝ้าสวนว่า ขอให้ทูลพระราชาแทน แล้วเดินหลีก
ไปจนถึงท่าเรือที่แม่น้ำคงคา ซึ่งมีนายแจวเรือคนหนึ่งเป็นคน-
พาลไม่รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ และมีใช้ประโยชน์ พระโพธิสัตว์ได้
เข้าไปหานายแจวเรื่อนั้น พลองขอร้องว่า “ขอท่านจงพาอาตมา
ข้ามฟากไปฝั่งโน้นด้วยเถิด” ด้วยความเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้เรื่อง
เกี่ยวกับบุญกุศล นายแจวเรือจึงถามว่า “แล้วท่านจะให้ค่าจ้าง
กระผมเท่าไรล่ะ”

โอวาทที่เหมาะสม

๓๓๐

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า “โยม อาตมาจะบอกความเจริญแห่ง โภคทรัพย์ ความเจริญแห่งอรรถและธรรมให้” นายพายเรือจ้าง พอฟังดังนั้น ก็คิดว่า ดาบสนี่คงจะให้บางอย่างกับเราแน่ จึงนำ ดาบสข้ามฝั่งไป พอข้ามปากได้แล้วจึงทวงถามค่าจ้างว่า ท่านจงให้ค่าจ้างเรือแก่กระผมเถิด พระโพธิสัตว์จึงบอกเหตุแห่ง ความเจริญโภคะกับเขาก่อนว่า เวลาที่โยมรับจ้างแจวเรือก็จง ขอค่าจ้างกับเขาก่อน เพราะว่าจิตใจของคนที่ยังไม่ข้ามฝั่งกับ ที่ข้ามแล้วนั้น ย่อมแตกต่างกัน แล้วบอกต่อไปว่า “อาตมาจะ บอกเหตุแห่งความเจริญด้วยอรรถ และธรรมแก่โยม แล้วกล่าว คาถาว่า อาตมาจะสั่งสอนโยมทุกหนทุกแห่ง ทั้งในบ้าน และ ในป่า ขอโยมจงอย่าโกรธนะ”

นายแจวเรื่อนั้นเป็นคนมักโกรธ ไม่รับฟังเหตุผลอยู่แล้ว ครั้นได้ฟังดังนั้น ก็ถามว่า “นี่หรือค่าจ้างที่ท่านบอกว่าจะให้ เรา ไม่เห็นได้ประโยชน์ตรงไหนเลย” ด้วยความโกรธจึงผลักดาบส ล้มลง แล้วก็นั่งทับอกเอามือตบหน้าท่าน ในขณะที่กำลัง ทำร้ายดาบสด้วยความโกรธนั้น ภรรยาผ่านมาเห็นจึงห้ามปราม ก็ถูกนายแจวเรือทำร้ายอีก พวกชาวบ้านเห็นจึงพากันจับตัว ถวายพระราชาเพื่อลงโทษต่อไป

พระศาสดาตรัสสรุปว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดาบสนั้น

โอวาทที่เหมาะสม

๓๗๑

ได้ถวายโอวาทพระราชาแล้วได้รับพระราชทานหมอบ้านชั้นดี แต่ให้โอวาทไม่ถูกกาลกับคนพาล คือนายแจวเรือจ้าง จึงต้องประสบกับเคราะห์กรรม เพราะฉะนั้น ผู้จะให้โอวาทควรให้กับบุคคลที่เหมาะสมเท่านั้น”

เราจะเห็นว่า แม้บัณฑิตในกาลก่อน ยังเคยพลาดพลั้ง เพราะกล่าวโอวาทที่ไม่เหมาะกับเวลาและบุคคล โอวาทที่เหมาะสมที่สมควรนั้น ต้องก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งผู้พูด และผู้ฟัง พระองค์เองทรงเป็นผู้ที่เปิดเผย ไม่ปกปิดความผิดพลาดในกาลก่อน ยังนำมาตรัสแสดงเป็นอุทาหรณ์สอนใจให้กับพุทธสาวก เพื่อเป็นแบบอย่างในการที่จะให้โอวาทที่เหมาะสมกับบุคคลที่เหมาะสม ถูกที่ ถูกกาลเทศะ และถูกบุคคลจึงจะเกิดผลที่ดีงาม ดังนั้น ก่อนที่พวกเราจะพูดจาอะไรกับใคร ก็ดูให้พอเหมาะพอดี จะได้เกิดประโยชน์เกิดผลดีกับทุกๆ ฝ่าย

